

4. Obyvatelstvo obvykle bydlící

Stejně jako v SLDB 2011 byly i ve Sčítání 2021 výsledky zpracovány a publikovány podle místa obvyklého pobytu. Předchozí sčítání (od roku 1961) zpracovávala a publikovala výsledky podle registrovaného (dříve trvalého) pobytu. Termín „trvalý pobyt“ používaný v minulosti byl ve Sčítání 2021 nově nahrazen termínem „registrovaný pobyt“, který bude dále používán v této kapitole.

Rozhodnutí o využívání konceptu obvyklého pobytu bylo dáno především Nařízením Evropského parlamentu a Rady č. 763/2008 o sčítání lidu, domů a bytů, které si za cíl stanovilo maximální mezinárodní srovnatelnost. Rostoucí mobilita občanů Evropské unie vedla k rozhodnutí nevázat obyvatele na registrované (evidované) bydliště, ale na místo jejich faktického pobytu. Při zpracovávání výsledků podle obvyklého pobytu se předpokládá podchycení skutečné situace, tedy vyloučení osob, které na daném místě sice mají registrovaný pobyt, ale fakticky zde nežijí, a naopak zahrnutí všech osob, které zde dlouhodobě pobývají.

4.1 Metodika, zdroje dat a srovnatelnost výsledků

Definice místa obvyklého pobytu vychází především z již zmíněného Nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 763/2008. To definuje obvyklý pobyt jako místo, kde osoba tráví období každodenního odpočinku bez ohledu na dočasnou nepřítomnost pro účely rekreace, dovolené, návštěv u přátel a příbuzných, služebních cest, léčení, aj.

Za osoby s místem obvyklého pobytu v dané zeměpisné oblasti se považují osoby, které:

- bydlely v místě svého obvyklého pobytu nepřetržitě alespoň dvanáct měsíců před rozhodným okamžikem sčítání

nebo

- se přistěhovaly do místa svého obvyklého pobytu během období dvanácti měsíců před referenčním datem sčítání s úmyslem zůstat tam alespoň jeden rok

Pokud nelze tyto okolnosti prokázat, rozumí se místem obvyklého pobytu místo registrovaného pobytu.

Ve Sčítání 2021 se při určování místa obvyklého pobytu primárně vycházelo z odpovědi na otázku „Kde bydlíte?“, která byla součástí sčítacího formuláře. U elektronického sčítacího formuláře byla otázka na místo bydliště přímo provázaná s databází existujících adres převzatých z administrativních zdrojů, což zajistilo získání korektního místa obvyklého pobytu až do úrovně jednotlivých adresních bodů. U listinného sčítacího formuláře nebylo toto provázání možné a v případě uvedení chybné adresy nebo zcela chybějící adresy se vycházelo z územní identifikace daného listinného formuláře (místo sečtení), případně z místa registrovaného pobytu dané osoby, které bylo převzato z registru obyvatel. Osobám bez domova bylo místo obvyklého pobytu odvozeno podle místa sečtení (místo, kde je zastihl sčítací komisař), příp. podle místa, které tyto osoby deklarovaly jako svoje bydliště (např. azylové domy pro osoby bez domova) na samostatném sčítacím formuláři pro osoby. Osoby, které deklarovaly na sčítacím formuláři místo obvyklého pobytu v zahraničí, nebyly do obvykle bydlícího obyvatelstva zařazeny.

U osob, které nevyplnily sčítací formulář, ale byly vedeny v registru obyvatel, se posuzovalo, zda budou zařazeny mezi osoby obvykle bydlící v ČR na základě tzv. analýzy signs-of-life. Ta vychází z posuzování existence záznamů za danou osobu v administrativních zdrojích, např. evidence osoby v centrálním registru pojištěnců, evidence osoby v některém z registrů spravovaných ČSSZ nebo MPSV, apod. V případě rozhodnutí o zařazení osoby mezi obvykle bydlící obyvatelstvo bylo jako místo obvyklého pobytu převzato místo registrovaného pobytu vedené u dané osoby v registru obyvatel.

Ve Sčítání 2021 evidujeme i množinu obyvatel s místem obvyklého pobytu v ČR bez registrovaného pobytu. Množina obsahuje celkem 36 419 osob, které deklarovaly na sčítacím formuláři místo obvyklého pobytu v ČR, ale nebyly nalezeny v registru obyvatel. Jedná se především o cizince, kteří nejsou

podchyceni v administrativních zdrojích dat. Tyto osoby byly zařazeny do obvykle bydlícího obyvatelstva ČR, ale protože nejsou vedeny v registru obyvatel, nelze u nich definovat místo registrovaného pobytu.

Počet obvykle bydlících obyvatel České republiky k 26. 3. 2021 činil celkem 10 524 167 osob. Oproti Sčítání 2011 narostl celkový počet obvykle bydlících obyvatel o téměř 90 tisíc osob.

Tab. 4.1 Obvykle bydlící a registrované obyvatelstvo

	2011	2021
obvykle bydlící obyvatelstvo	10 436 560	10 524 167
registrované obyvatelstvo	10 490 609	10 487 748

Významnou metodickou změnou oproti sčítání 2011 částečně omezující srovnatelnost počtu registrovaných obyvatel je nezahrnování osob bez obvyklého pobytu v ČR mezi registrované obyvatelstvo. To je dobře patrné i v tab. 4.1, kdy počet registrovaných obyvatel byl ve sčítání 2011 vyšší než počet obvykle bydlících obyvatel. Ve sčítání 2011 bylo zjištěno 104 tisíc osob s místem registrovaného pobytu v ČR, které zároveň nepatřily mezi obvykle bydlící obyvatelstvo. Jednalo se o osoby, které na formuláři deklarovaly bydliště v zahraničí, ale před rokem žily v ČR a zároveň měly v ČR registrovaný pobyt. U těchto osob se předpokládalo, že je pobyt v zahraničí pouze dočasný. Dále mezi tyto osoby bez obvyklého pobytu patřili obyvatelé, kteří neodevzdali sčítací formulář a byli doplněni z registrů, ale registrovaný pobyt měli na ohlašovně. Dle metodiky sčítání 2011 nebyli tiito obyvatelé zařazeni mezi obvykle bydlící. Ve Sčítání 2021 bylo rozhodnuto, že všichni obyvatelé s registrovaným pobytem musí zároveň patřit mezi obvykle bydlící obyvatelstvo. Počet obvykle bydlících obyvatel ČR podle Sčítání 2021 je tedy na rozdíl od sčítání 2011 vyšší než počet registrovaných obyvatel.

Práce s daty za registrované obyvatelstvo byla ve Sčítání 2021 omezena jen na publikaci několika základních ukazatelů, především celkové počty za jednotlivé územní celky a základní třídění, např. podle pohlaví. Na rozdíl od sčítání 2011 nebyly publikovány první předběžné výsledky za registrované obyvatelstvo. Veškeré údaje o obyvatelstvu byly ve Sčítání 2021 primárně zpracovávány a publikovány za obvykle bydlící obyvatelstvo.

4.2 Porovnání obvykle bydlícího a registrovaného obyvatelstva

Počet obvykle bydlících obyvatel byl na úrovni celé ČR o 36 419 vyšší než počet registrovaných obyvatel, což souvisí se skupinou obyvatel zmíněnou v metodické části kapitoly, která patří do obvykle bydlícího obyvatelstva ČR, ale nemá registrovaný pobyt. Na úrovni krajů byla z hlediska obvykle bydlících obyvatel nejvíce zisková Praha, kde na 100 registrovaných obyvatel připadalo 103,2 obvykle bydlících obyvatel a Středočeský kraj (102,9 obvykle bydlících obyvatel na 100 registrovaných obyvatel). Jedinými dalšími kraji, kde počet obvykle bydlících obyvatel převyšoval počet registrovaných obyvatel, byl Plzeňský a Jihomoravský kraj. Ve všech ostatních krajích převažovalo registrované obyvatelstvo nad obyvatelstvem obvykle bydlícím. Nejvýznamnější převis registrovaného obyvatelstva nad obvykle bydlícím pozorujeme v Karlovarském a Moravskoslezském kraji, kde na 100 obyvatel s registrovaným pobytem připadalo pouze 98,4 obvykle bydlících obyvatel.

Tab. 4.2 Obvykle bydlící a registrované obyvatelstvo podle krajů

Území	Počet obyvatel s obvyklým pobytem	Počet obyvatel s registrovaným pobytem	Počet obvykle bydlících na 100 obyvatel s registrovaným pobytem
Česká republika	10 524 167	10 487 748	100,35
Hlavní město Praha	1 301 432	1 261 304	103,18
Středočeský kraj	1 415 463	1 375 185	102,93
Jihočeský kraj	631 803	635 741	99,38
Plzeňský kraj	581 436	575 845	100,97
Karlovarský kraj	279 103	283 756	98,36
Ústecký kraj	789 098	799 905	98,65
Liberecký kraj	435 220	436 947	99,60
Královéhradecký kraj	538 303	542 841	99,16
Pardubický kraj	510 037	513 414	99,34
Kraj Vysočina	497 661	503 654	98,81
Jihomoravský kraj	1 197 651	1 180 889	101,42
Olomoucký kraj	619 788	623 891	99,34
Zlínský kraj	564 331	573 155	98,46
Moravskoslezský kraj	1 162 841	1 181 221	98,44

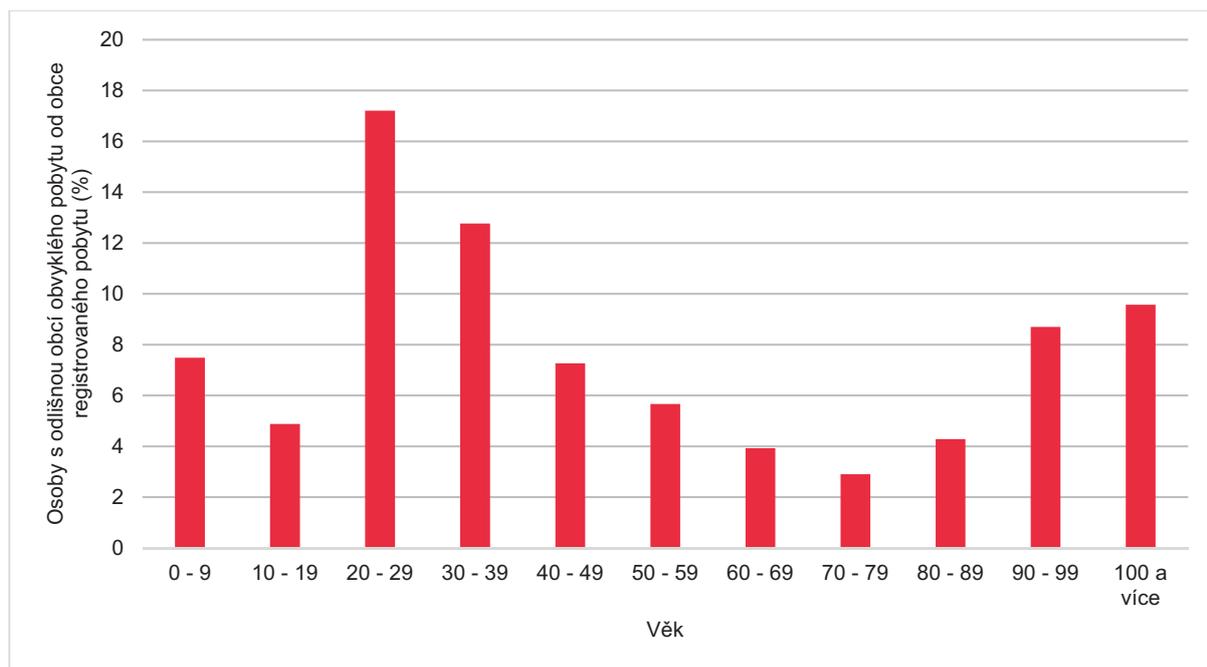
Na obecní úrovni jsou disproporce v počtu obvykle bydlících a registrovaných obyvatel výraznější než na krajské úrovni. Necelá třetina obcí (celkem 2 107) měla více obvykle bydlících než registrovaných obyvatel. Nejvýznamnější absolutní rozdíly ve prospěch obvykle bydlících obyvatel byly ve Sčítání 2021 zaznamenány v Praze (40 128), Brně (20 640), Olomouci (6 431) a Plzni (5 899). Naopak více registrovaných obyvatel než obvykle bydlících měla Karviná, kde počet registrovaných obyvatel převyšoval obvykle bydlící obyvatelstvo o 1 982. Mezi další obce s významně vyšším počtem registrovaných obyvatel patřil Most (1 916), Havířov (1 649) a Karlovy Vary (1 351). Mezi obce s největším absolutním převysím registrovaných obyvatel nad obvykle bydlícím obyvatelstvem patřila především města v severozápadní části České republiky (především Ústecký a Karlovarský kraj) a některá města v Moravskoslezském kraji. Celkově je obvykle bydlící obyvatelstvo více územně koncentrované, kdy pouze necelá třetina obcí měla větší počet obvykle bydlících obyvatel než registrovaných, ale rozdíly jsou mnohde velmi významné.

Vysoký počet obvykle bydlících obyvatel vykazovaly obce, na jejichž území se nachází věznice či obdobná hromadná ubytovací zařízení sloužící k dlouhodobému pobytu. Osoby sečtené v těchto ubytovacích zařízeních navyšují počty obvykle bydlících osob v obci, na jejímž území se zařízení nachází. Často se jedná o menší obce s velmi vysokým poměrem počtu obvykle bydlících obyvatel vůči registrovaným obyvatelům. Všech pět obcí s nejvyšším počtem obvykle bydlících na 100 obyvatel s registrovaným pobytem má na svém území věznici. Lesní Jakubov dosahoval hodnoty 813 obvykle bydlících na 100 obyvatel s registrovaným pobytem, Dubenec 406, Jiřice 398, Bělušice 382 a Všehrady 354.

Obce nacházející se v zázemí největších měst také patří mezi obce s velmi vysokým převysím obvykle bydlících obyvatel. Nejvýznamnější je tento jev v bezprostředním okolí Prahy, což se projevuje na vysokém počtu obvykle bydlících obyvatel v celém Středočeském kraji. V okresech Praha-západ a Praha-východ, které bezprostředně sousedí s Prahou, bylo ve Sčítání 2021 pouze 8 obcí z celkového počtu 189, kde počet registrovaných obyvatel převyšoval počet obvykle bydlících obyvatel. Naopak malé obce v periferních oblastech ČR často vykazují nižší počet obvykle bydlících obyvatel v porovnání s registrovaným obyvatelstvem.

Tab. 4.3 Obce s největším rozdílem v počtu obvykle bydlících a registrovaných obyvatel

Název obce	Obvykle bydlící obyvatelé	Registrovaní obyvatelé	Rozdíl v počtu obvykle bydlících a registrovaných obyvatel
Praha	1 301 432	1 261 304	40 128
Brno	398 510	377 870	20 640
Olomouc	106 063	99 632	6 431
Plzeň	174 007	168 108	5 899
České Budějovice	95 664	93 164	2 500
Liberec	104 340	102 404	1 936
Hradec Králové	92 649	90 722	1 927
Pardubice	89 619	88 052	1 567
Hostivice	9 787	8 664	1 123
Ostrava	282 450	281 403	1 047
Karviná	48 473	50 455	-1 982
Most	61 306	63 222	-1 916
Havířov	68 153	69 802	-1 649
Karlovy Vary	44 323	45 674	-1 351
Česká Lípa	35 890	36 966	-1 076
Chomutov	45 549	46 479	-930
Děčín	46 337	47 243	-906
Ústí nad Labem	89 713	90 605	-892
Orlová	27 581	28 419	-838
Sokolov	21 484	22 221	-737

Graf 4.1 Podíl osob s odlišnou obcí obvyklého pobytu od obce registrovaného pobytu podle věku

Pozn.: Do výpočtu nejsou zahrnuty osoby bez registrovaného pobytu

Podíl osob s rozdílnou obcí obvyklého a registrovaného pobytu je značně diferencovaný podle věku obyvatel. Nejčastěji je obec obvyklého pobytu odlišná od obce registrovaného pobytu u osob ve věku 20 až 29 let, kde podíl osob s rozdílnou obcí přesahoval 17 % obyvatel s registrovaným pobytem. Rozdílnost obce obvyklého pobytu u mladších osob souvisí především s jejich vyšší prostorovou mobilitou, která je spojena s častějšími změnami místa obvyklého pobytu, které nemusí být reflektovány ve změně registrovaného pobytu evidovaného v registru obyvatel. Se zvyšujícím se věkem se obecně snižuje míra rozdílnosti obce obvyklého pobytu. Výjimkou jsou nejstarší věkové kategorie (osoby 80leté a starší), u kterých naopak dochází k opětovnému navýšení rozdílnosti obce obvyklého a registrovaného pobytu až na 8,7 % u osob ve věkové kategorii 90 až 99 let a na 9,6 % u osob starších než 99 let. Toto navýšení pravděpodobně souvisí se zvýšenou mírou stěhování osob v nejstarších věkových kategoriích, např. do specializovaných hromadných ubytovacích zařízení poskytujících sociální a zdravotní péči nebo zpátky k rodině, příp. do menšího obydlí.

Kombinace odlišnosti obce obvyklého a registrovaného pobytu s pohlavím ukazuje na vyšší úroveň rozdílnosti u mužů, kde 8,4 % mužů s registrovaným pobytem mělo odlišnou obec obvyklého pobytu od obce registrovaného pobytu. U žen tento podíl dosahoval pouze 6,9 %, což naznačuje nižší úroveň prostorové mobility v případě žen.

4.3 Osoby bez registrovaného pobytu

Celkem bylo ve Sčítání 2021 zaznamenáno 36 419 osob, které patří mezi obvykle bydlící obyvatele ČR, ale nemají registrovaný pobyt. Největší koncentrace osob bez registrovaného pobytu se nacházela v Praze, kde jich žila více než třetina. Významné koncentrace osob bez registrovaného pobytu byly ve Sčítání 2021 zaznamenány také v Jihomoravském (15,9 % osob bez registrovaného pobytu) a Středočeském kraji (11,1 %). Naopak nejméně jich žilo v Kraji Vysočina a Karlovarském kraji.

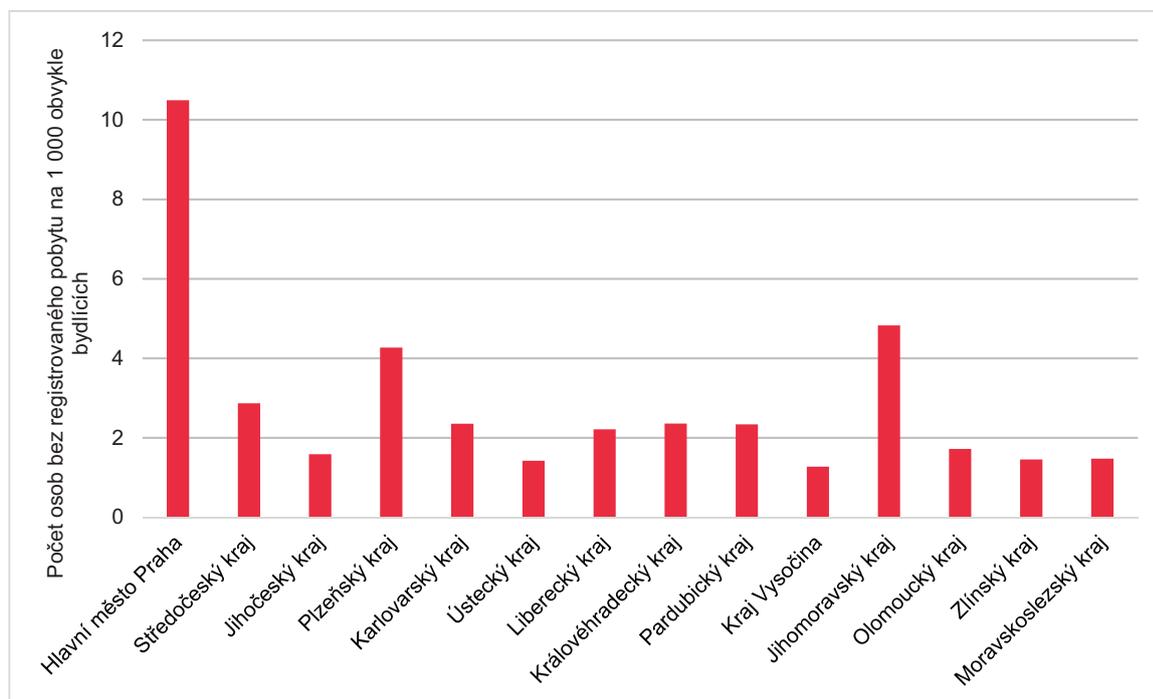
Tab. 4.4 Počet osob bez registrovaného pobytu podle krajů

Území	Počet osob bez registrovaného pobytu	Podíl na celkovém počtu osob bez registrovaného pobytu (%)
Česká republika	36 419	100,00
Hlavní město Praha	13 653	37,49
Středočeský kraj	4 057	11,14
Jihočeský kraj	1 004	2,76
Plzeňský kraj	2 483	6,82
Karlovarský kraj	657	1,80
Ústecký kraj	1 123	3,08
Liberecký kraj	963	2,64
Královéhradecký kraj	1 269	3,48
Pardubický kraj	1 192	3,27
Kraj Vysočina	635	1,74
Jihomoravský kraj	5 779	15,87
Olomoucký kraj	1 067	2,93
Zlínský kraj	820	2,25
Moravskoslezský kraj	1 717	4,71

Porovnání počtu obyvatel bez registrovaného pobytu s celkovým počtem obvykle bydlících na úrovni jednotlivých krajů dále potvrzuje výraznou dominanci Prahy, jako kraje s nejvyšší koncentrací obyvatel bez registrovaného pobytu. V hlavním městě připadá na 1 000 obvykle bydlících obyvatel 10,5 obyvatel

bez registrovaného pobytu, což je výrazně více než v ostatních krajích. V Jihomoravském kraji připadá na 1 000 obvykle bydlících obyvatel 4,8 obyvatel bez registrovaného pobytu a v Plzeňském kraji 4,3.

Graf 4.2 Počet osob bez registrovaného pobytu na 1000 obvykle bydlících podle krajů

Mezi osobami bez registrovaného pobytu mírně převažovali muži (55,7 %) nad ženami. Z hlediska věkové struktury převažovaly především osoby v produktivním věku. Nejvíce zastoupené byly věkové kategorie 20 až 29 let (31,7 % osob bez registrovaného pobytu) a 30 až 39 let (24,8 %). Nejmladší věkové kategorie (osoby mladší než 20 let) představovaly 15,7 % osob bez registrovaného pobytu. Osoby v důchodovém věku byly zastoupeny minimálně.

Graf 4.3 Věková struktura osob bez registrovaného pobytu

